

40.

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 1. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

40.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

07-11 MAYIS 2018
ÇANAKKALE

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3627-1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 183-1

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ZME

07-11 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen
40. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
anakkale Onsekiz Mart niversitesi'nin katkılarıyla
gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Arel Grsel Tanıtım San. Tic. Ltd. şti.

e-ISSN: 3667-8845

Kapak Fotoğrafı: *Rüstem ASLAN*
Troya renyeri 2017 Yılı Kazı alışmaları

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil zme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2019

40. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 40th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY

Prof. Dr. Nurettin ARSLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Başkanı-Assos Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Rüstem ASLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Troia Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER	(Boğazköy-Hattuşaş Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Başkanı)
Doç. Dr. Olivier Can HENRY	(Labraunda Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Onur ÖZBEK	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı)
Prof. Dr. Timothy HARRISON	(Tell Tayınat Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Göksel SAZCI	(Maydos-Kilisetepe Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	(Aslantepe Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	(Çayönü Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Michael HOFF	(Antiocheia Ad Cragum Kazı Başkanı)
Dr. Masako OMURA	(Yassihöyük Kazı Başkanı)

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Bildiri sahiplerinin isimleri başlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
- * Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğın “*in-situ*” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışıl gelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğın: Doğı Anadolu, Yakın Doğı, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç **1 Ağustos tarihine kadar**, yayinlar@kulturturizm.gov.tr e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildirimler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:) and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to yayinlar@kulturturizm.gov.tr until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Abuzer KIZIL, Taylan DOĞAN Euromos 2017 Yılı Çalışmaları.....	1
Adnan DİLER, Bekir ÖZER, Hülya BULUT, Şahin GÜMÜŞ, Gözde ADIGÜZEL, Sevilay Zeynep YILDIZ Pedasa 2017	19
Ahmet Cem ERKMAN, Şakir Önder ÖZKURT Kurutlu Kazısı (2017).....	43
Ahmet ÇAYCI, Zekeriya ŞİMŞİR Gevale Kalesi 2017 Yılı Kazı Çalışmaları.....	49
Akın ERSOY, Binnur GÜRLER, Hakan GÖNCÜ Antik Smyrna/İzmir, 2017	63
Alessandra RİCCI The Küçüyalı Arkeopark (İstanbul), 2014–2015: Excavation, Conservation and Public Archaeology	79
Ali BAŞ, Remzi DURAN, Şükrü DURSUN, Ayben KAYIN 2017 Yılı Keykubadiye Sarayı Kazısı.....	103
Ali BORAN, Halil SÖZLÜ, Razan AYKAÇ Silifke Kalesi 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	123
Ali Yalçın TAVUKÇU, Akın TEMÜR, Zerrin AYDIN TAVUKÇU, Mesut CEYLAN, Sinem COŞKUN, Kasım EKER Alabanda 2017	147
Annalisa POLOSA Elaiussa Sebaste 2015–2017 Excavation and Conservation Works	161
Andreas SCHACHNER 2017 Yılı Boğazköy–Hattuşa'da Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	179
Aslı ÖZYAR, Elif ÜNLÜ, Türkan PİLAVCI, Serdar YALÇIN, Amanda FILMYER, Virginia VERARDI, Taha YURTTAŞ, Kutay ŞEN, Marta KOUMARI Tarsus–Gözlükule 2017 Yılı Kazısı.....	201

K. Aslıhan YENER, Murat AKAR, Müge BULU Aşçana Höyük, Alalah 2017 Yılı Çalışmaları.....	217
Asuman BALDIRAN İsos Antik Kenti 2017 Yılı Çalışmaları	237
S. Yücel ŞENYURT, Atakan AKÇAY, Mehmet CEVHER, İlkay AKLAN, Seda KARA Ovaören 2017 Yılı Kazı Çalışmaları.....	251
Atila ENGİN, Engin ÖZGEN, Aydoğın BOZKURT, Derya BOZKURT, Ali ÖZER Oylum Höyük 2017.....	271
Aygün EKİN MERİÇ, Ali Kazım ÖZ, Nezihat KÖŞKLÜK KAYA, Fatih Hakan KAYA, Nihal KARDORUK İzmit Roma Tiyatrosu 2017 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	293
Ayla SEVİM EROL, Alper Yener YAVUZ, Serdar MAYDA, Erhan TARHAN, Çilem SÖNMEZ SÖZER, Hakan MUTLU, Ahmet İhsan AYTEK Çorakyerler Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları	311
Bahadır DUMAN Tripolis 2017 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	325
V. Belgin DEMİRSAR ARLI İzmit Çini Fırınları Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları	345
Bilal SÖĞÜT, Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER Stratonikeia ve Lagina 2017 Yılı Çalışmaları	361
Bilge HÜR MÜZLÜ, Hüseyin KÖKER, Mustafa AKASLAN, Lidewijde De JONG, İlkay ATAV KÖKER, Ahmet MÖREL, Burak SÖNMEZ, Meltem AYAŞAN, Arie Kai BROWNE Seleukeia Sidera Antik Kenti Temizlik - Düzenleme ve Ölçüm Çalışmaları	385
Bora UYSAL, Ali ÇİFÇİ Elbistan Karahöyük Kazısı 2017.....	397
C. Brian ROSE, Ayşe GÜRSAN SALZMANN Gordion 2017	411

D. Burcu ERCİYAS, Mustafa N. TATBUL Komana 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	425
Burçin ERDOĞU, Çiğdem ATAKUMAN, Nejat YÜCEL Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	437
Celal ŞİMŞEK 2017 Yılı Laodikeia Çalışmaları	445
Celil ARSLAN 2017 Yılı Eski Ahlat Şehri Kazısı	471
Christopher H. ROOSEVELT, Sinan ÜNLÜSOY, Christina LUKE Kaymakçı Arkeoloji Projesi: 2016-2017 Yılları Kazı ve Araştırma Sonuçları	487
Claire BARAT, Emine KÖKER GÖKÇE Porsuk-Zeyve Höyük 2017 Yılı Kazısı	505
Coskun ÖZGÜNEL, Davut KAPLAN, Tayyar GÜRDAL 2017 Yılı Gülpınar / Smintheion Kazıları (38.Yıl)	517
Deniz YAŞIN, Gamze KAYNAK, Fatih BAYTAROĞLU, Reyhan Ece ŞENTÜRK, Zehra ÇAKAN, Sibel TORPİL, Mehmet BOZ, Erkan ÖZEROL, Nedim DERVİŞOĞLU Tepebağ Höyük 2017 Yılı Kazı Çalışmaları	531
Şengül Dilek FUL, Murat TEKİN, Emine Saka AKIN 2017 Yılı Sebastopolis Antik Kenti Kazı Çalışmaları	553
Elif GENÇ, Birgül YILDIZ KÖSE Doğanpınar Barajı Tilbaşar Höyük 2017 Yılı Kazısı	565
Elif ÖZER, Murat TAŞKIRAN Aizanoi 2017 Sezonu Kazı ve Araştırmaları	581
Elif Tül TULUNAY et alii Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2017 Yılı Kazısı	603
Emel ERTEN, Murat ÖZYILDIRIM, Tuna AKÇAY, Yavuz YEĞİN Mersin Silifke Olba Kazıları: 2017 Dönemi Çalışmaları	627

E. Emine NAZA–DÖNMEZ, Şeyda ALGAÇ, Tolga AYDIN Amasya–Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2017 Dönemi Çalışmaları	641
Michael BLÖMER, Dilek ÇOBANOĞLU, Engelbert WINTER 2017 Yılı Doliche Kazı Sezonu	651
Ergin AKDENİZ, Aydın ERÖN, Nihal AKILLI 2017 Yılı Thyateira ve Hastane Höyüğü Kazıları	671
Erdal ESER, Meryem ACARA ESER, M. ŞAHİN Divriği Kalesi Kazısı: 2017	683
Ergül KODAŞ, Nihat ERDOĞAN Boncuklu Tarla 2017 Yılı Kazıları	693
Erkan KONYAR, Bülent GENÇ, H. Banu KONYAR, Armağan TAN, Anıl YILMAZ, Can AVCI Eski Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazıları 2017 Yılı Çalışmaları	711

STRATONİKEİA VE LAGİNA 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Bilal SÖĞÜT*
Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER

Muğla İli, Yatağan İlçesi, Eskişehir Mahallesi'nde yer alan Stratonikeia antik kentinde, aynı ilçenin Turgut Mahallesi'nde bulunan Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 2017 yılı çalışmaları kapsamında kazı, konservasyon, restorasyon ve çizim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bunlara ilave olarak farklı dönemlere tarihlenen yapıların temizliği ve çevre düzenlemesi ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Yapılan çalışmalar farklı üniversitelerden öğretim elemanı, uzman ve öğrencilerin yanı sıra işçilerden oluşan bir ekip ile sürdürülmüştür¹. Bu yılki çalışmalar, ağırlıklı olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Pamukkale Üniversitesi² tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Beylikler Dönemi Selçuk Hamamı'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması ile uygulanmasına yönelik hazırlanan proje kapsamında çalışmalar tamamlanarak, Beylikler Dönemine tarihlenen Selçuk Hamamı ve hemen bitişiğindeki 1951 yıllarına ait Ali Aydın Evi'nin restorasyonu tamamlanarak ziyarete açılmıştır. Şaban Ağa Cami'nin resto-

* Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Pamukkale-Denizli/TÜRKİYE., (bsogut@pau.edu.tr).

Doç. Dr. Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Selçuklu-Konya/TÜRKİYE., (zgider@gmail.com).

- 1 Bu yıl Pamukkale, Selçuk, Adnan Menderes, Ankara, Ahi Evran, Muğla Sıtkı Koçman, Anadolu, Dokuz Eylül, ve Mersin üniversitelerinden arkeolog, sanat tarihçi, mimar, epigraf, kimyager, zoolog, botanikçi, jeolog ve antropolog öğretim elemanı, uzman ve öğrenciler katkıda bulunmuşlardır. Bakanlık Temsilcisi olarak Amasya Müzesi Müdürlüğü'nden İhsan Polat ve Muğla Müze Müdürlüğü'nden Musa Ötenen görev almıştır. Kazıya katılan ve emeği geçen tüm ekip üyelerine tekrar teşekkür ederim.
- 2 Stratonikeia Beylikler Dönemi Selçuk Hamamı rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi çalışmaları Pamukkale Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından, 2015KRM011 numaralı proje ile desteklenmiştir. Yakın ilgi ve destekleri için tüm yöneticiler ile idari personele çok teşekkür ederim.

rasyon çalışmaları, Muğla Valiliği, Yatırım İzleme Koordinasyon Birimi tarafından verilen ödenek ile başlatılmış ve caminin iç kısmındaki düzenlemeler tamamlanmıştır. Ek ödeneğin olması durumunda 2018 yılında Şaban Ağa Cami, Selçuk Hamamı ve Ali Aydın Evi'nin çevre düzenlemesinin tamamlanması düşünülmektedir. Billa Evi'nin restorasyonu için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Restorasyon Dairesi Başkanlığı tarafından ödenek ayrılmış ve çalışmalara Muğla Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü uzmanları denetiminde başlanmıştır. 2017 yılı içerisinde Billa Evi'nin duvarları, çatı ve sıvaları ile ilgili çalışmalar bitirilmişti. Ahşap aksamı ve elektrik ile geriye kalan çalışmaların 2018 yılı içerisinde tamamlanması düşünülmektedir. Destek ve katkılarından dolayı tüm kurum, kuruluş ve kişilere teşekkür ederim³.

2017 yılında Batı Cadde, *Gymnasion Propylonu*, *latrina*, Roma Hamamı 1 ve üçüncü köy meydanında yapılan kazı ve alan düzenlemelerinin yanı sıra Roma Hamamı 1, *latrina* ve Batı Cadde Kilisesi duvarlarında koruma ve onarım çalışmaları yapılmıştır. Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yapılarının restorasyonu ve belgelenmesine yönelik olarak rölöve ve restitüsyon çizimlerine devam edilmiştir. Ayrıca Lagina Hekate Kutsal Alanı içinde Hekate Tapınağı ve çevresi ile stoda kazı ve mimari çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir⁴.

Alandaki bu faaliyetlerin haricinde, kent içinde ve müzelerde Stratonikeia buluntusu eserler ile ilgili katalog çalışmaları sürdürülmüştür⁵.

1 STRATONIKEIA ÇALIŞMALARI

2017 yılında Stratonikeia'da yapılan çalışmaların tamamını ele alma imkanı olmadığından, burada, sadece belirli alanlardaki kazılar ve restorasyon çalışmalarının sonuçları hakkında genel değerlendirmelere yer verilecektir.

3 Özellikle kentteki çalışmaları her zaman destekleyen ve bizleri yalnız bırakmayan Muğla Valiliği, Yatağan Kaymakamlığı, Muğla ve Yatağan Belediyesi ile EPOS7 Derneği'nin başkan ve yönetim kurulu üyelerine tekrar teşekkür ederim.

4 B. Söğüt, "Stratonikeia ve Lagina 2017 Yılı Çalışmaları", 39. KST-3, 2017, 53-68.

5 Gösterdikleri yakın ilgi ve yaptıkları yardımlardan dolayı başta Muğla Müze Müdürü Sabiha Erir Pazarcı olmak üzere, Milas ve Bodrum Müze Müdürleri ve Uzmanlarına çok teşekkür ederim.

1.1 Roma Hamamı-1 Çalışmaları

Stratonikeia antik kentinde önceki yıllarda yapılan çalışmalar ile *gymnasion propylonunun* doğusundaki 10 m. genişliğe sahip Batı Cadde, Batı Caddé'nin güneyinde *latrina* ve Roma Hamamı 1 yapısı genel hatlarıyla belirlenmişti⁶. 2017 yılı çalışmalarında ise *latrinadan* Roma Hamamı1 yapısına bir geçişin olup olmadığı ve kuzey yönde portik zemininin devam edip etmediğini belirlemek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca *latrinanın* doğusunda, 2015 yılında bir bölümü açığa çıkartılan mekanların bulunduğu yapının planını, kullanım amacını ve tarihini kesin olarak belirlemeye yönelik çalışmalar sürdürülmüştür.

1.1.1 Palaestra ve Batı Caddeden Hamam Girişi

Roma Hamamı 1 yapısının bölümlerinden, batı ve kuzey yönü sütunlarla çevrili olduğu kesin olan *palaestra*, önceki yıllarda yapılan çalışmalar sırasında bir kısmı ortaya çıkarılmış olan *palaestranın* kuzey yönünde ve *latrinanın* doğu kısmında yapılan çalışmalar 2017 yılında da devam etmiştir. Bu çalışmalar sırasında az sayıda mimari bloğa rastlanmıştır. Bu blokların bir grubunu dağınık üst yapı elemanları ile *latrinanın* doğu duvarına bitişik olarak bulunmuş yivsiz sütun tamburları oluşturmaktadır. Sütun tamburlarının sıralı bir şekilde duvara bitişik olarak konulması, bunun Bizans Döneminde yapılan düzenlemeye ait olabileceğini düşündürmektedir. Ölçümlere göre bazıları aynı sütuna ait olduğu da belirlenen tamburlar 6 adettir.

Latrinanın doğu duvarı üst seviyesinden 2,90 m. derinlikte ulaşılan palaestra portik zemini doğu-batı doğrultusunda üç, kuzey-güney doğrultusunda dokuz adet pano şekilde döşenmiştir. Kare formunda yapılmış olan panolar ortalama 1,20x1,20 m. ölçülerindedir. Zemindeki panoların döşemeleri geometrik şekiller oluşturmaktadır.

6 B. Söğüt, "Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları", 32. KST-4, Ankara, 2011, 194-211 içinde, C. Daşbacak, "Roma Hamam-1", 199-200; B. Söğüt, "Stratonikeia 2012 Yılı Çalışmaları", 35. KST-3, Muğla, 2014, 448-464 içinde, C. Daşbacak - B. Yılmaz, "Batı Cadde Çalışmaları", 450-452; B. Söğüt, "Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları", 36. KST-3, Ankara, 2015, 597-622 içinde, C. Daşbacak, "Roma Hamam-1 Çalışmaları", 604-606; B. Söğüt, "Stratonikeia 2014 Yılı Çalışmaları", 37. KST-3, Ankara, 2016, 494-504.

Palaestra batı portüğün taş döşeli zemininin orta kısmında, 0,30x0,42 m. ölçülerinde su gideri girişi tespit edilmiştir. Burası günümüzde de aktif olarak çalışmaktadır. Yağmur dolayısıyla buraya biriken sular bu kanalizasyon girişinden hemen boşalmaktadır. Bu boşaltım sistemi sayesinde, hamamın palaestra bölümü mevcut zemin seviyesinden daha derinde olmasına rağmen, su birikmemektedir.

6,40x14 m. ölçülerine sahip zemin döşemesinin kuzey yönde bittiği nokta ile *latrinanın* girişi arasında yapılan çalışmalar sırasında toplam 10 basamaklı merdiven tespit edilmiştir⁷ (Resim: 1). Tahribattan dolayı bozulmaların görüldüğü kuzey-güney doğrultulu merdivenlerden üstten üçüncü sırada yer alan basamak sırasında bulunması gereken bir basamak eksiktir.

Dokuzuncu basamak zemininde bir kapı eşiği mevcuttur. 0,76 m. genişliğe, 2,15 m. uzunluğa sahip olan kapı eşiği üzerinde kapının oturacağı 0,30 m. uzunluğunda, 0,12 m. genişliğinde söve yuvaları karşılıklı olarak durmaktadır. Bu söve yuvalarının olduğu kısım hamam portik zemininden *latrinaya* çıkan ikinci basamakta, hamam portik duvarları hizasında yer almaktadır. Bu giriş düzenlemesi Geç Antik Çağdaki kullanım esnasında burasının ahşap bir kapı ile kapatılmış olduğunu göstermektedir.

Portik arka duvarlarının üzerinde yer alan kalın tuğla kırıkları katkılı kireç harcının yüzeyi 1,5 cm. kalınlığında mermer plakalar ile kaplanmıştır. Bu mermer kaplamaların küçük bir kısmı *latrinanın* doğu dış cephesini oluşturan, palaestra portüğünün arka duvarında *in-situ* olarak bulunmuştur. Duvarın üzerinde bir hat içerisine yapılmış birkaç adet demir parçası da (saplama) bulunmuştur. Bu demir saplama parçalarının, mermer plakaların sıva yüzeyine tutturulması için kullanılan malzemeler olduğu ve buna göre mermer kaplamaların geniş bir yüzeyde devam ettiği anlaşılmaktadır.

1.1.2 Palaestra Kuzey Portik ve Batı Cadde Arası Kazıları

Latrinanın doğusunda, Batı Cadde Portiği arka duvarı ile Roma Hamamı 1'in portiği arasında iki ayrı yapıya ait mekanlar tespit edilmiştir. Burada üst-

7 Ölçüleri farklı olan basamaklar; 0,30-0,89 m. genişliğinde, 2,19-3,15 m. uzunluğunda ve 0,19-0,39 m. yüksekliğindedir.

te bulunan ve Geç Antik Çağa ait olan 1. Yapının altında, *palaestranın* kuzey portüğının hemen kuzey bitişinde yer alan Roma Hamamı 1 ile ilişkili olduğu anlaşılan mekanlara rastlanmıştır. Geç Antik Çağa ait olan yapının kazısı tamamlanamadığı için alt seviyede bulunan hamamın orijinal mekanlarına inilememiştir.

Üstte bulunan Geç Antik Çağ yapısının (1. Yapı), batıda iki ve doğuda üç mekanlı olduğu kesinleştirilmiştir (Resim: 2). Bu yapının alt seviyesinde iki mekanlı ayrı bir yapı vardır. Bunun mekanlarından doğudaki büyük ve doğu-batı yönlü bir salon, batıdaki ise daha küçük ve hamama iniş merdiveninin doğu kenarı boyunca uzanan kuzey-güney yönlü dikdörtgen bir oda seklindedir. Doğudaki büyük salonun kuzey duvarında, her iki kenarda yarım yuvarlak, ortasında dikdörtgen olmak üzere üç nişin üst bölümü tespit edilmiştir. Bu alandaki çalışmalarımız devam etmektedir.

Bu yılki çalışmalarda Batı Cadde, *latrina* ve Roma Hamamı 1 arasındaki bağlantı ve yapıların ortak kullanımını sağlayan giriş ile basamaklar kesinleştirilmiştir (Resim: 3). *Palaestra* zemininde, basamaklar üzerinde ve mekanların bulunduğu bölümde yapılan çalışmalarda ele geçirilen sikkeler ışığında bu bölümlerin son kullanımının M.S. 5. yüzyılın sonları olduğu düşünülmektedir.

1.2 Üçüncü Köy Meydanı Çalışmaları

Stratonikeia antik kentinde, Osmanlı Dönemi ve sonrasında kullanıldığı düşünölen, taş döşemeli ana köy yollarının doğrudan ulaştığı 4 köy meydanı bilinmektedir. Bunlardan birinci ve ikinci köy meydanları daha önceden genel anlamda temizlenmiş ve düzenlenmişti. Üçüncü köy meydanında ise 2016 yılında temizlik ve kazı çalışmalarına başlanılmıştı. Buna bu yıl da devam edilmiştir. Taş döşeli yolun kenarında, üç yönünde yolun bulunduğu, üçgen şekilli meydanlık alanın ortasında Osmanlı Döneminde mescit olarak kullanıldığı düşünölen tek mekanlı ve dörtgen planlı yapıya ait kalıntıları ortaya çıkarmak amacıyla temizlik çalışmaları yapılmış ve sonrasında kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Bu yıl yapılan çalışmalar sonucunda mescit olarak Osmanlı Dönemi ve

sonrasında kullanıldığı düşünölen tek mekanlı yapının güney duvarı temel seviyesinde ortaya çıkarılan demir su borusunun, yapı duvarının altından geçirildiği anlaşılmıştır. Bu demir su borusunun meydanın güney kısmındaki yolun güney kenarında yeri ve yalağı belirlenen çeşme ile bağlantılı olduğu açıktır. Köylöler bu çeşmenin 1954 yılında köyün diğer meydanlarında yapılan çeşmelerle beraber yapıldığını belirtmişlerdir. Yapı içerisinde yapılan çalışmalar sonucunda yapının mescit olduğuna dair herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır. Bu yapının muhtemelen 1954 yılından sonraki süreçte yapıldığı anlaşılmış, fakat ne tür işlev için kullanıldığı şimdilik kesin olarak belirlenememiştir. Mevcut yapının alt seviyesinde bulunan, kuzey ve doğu duvarlarının bir kısmı tespit edilen 2 numaralı yapının, güney ve batı duvarı aynı kotta tespit edilememiştir. Şimdilik 2 numaralı yapının işlevini yitirdikten sonraki süreçte yapılan mevcut (1 numaralı) yapının duvarlarında, 2 numaralı yapının duvar taşlarının kullanılmak üzere söküldüğü ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Yapılan seviye indirme çalışmalarında kül ve kireç harcı kalıntıları ile plastik, kumaş, pil parçaları ve çivi gibi atık malzemelere de rastlanmıştır. Bunlar arasındaki en önemli buluntulardan birisi ise bir bakır levha üzerine çizilmiş olan cami resmidir⁸ (Çizim: 1). Ayrıca yapının güney duvarının üst seviyesinden, 0,25 m. derinliğe kadar olan seviye içerisinde farklı dönemlere ait sikke ve seramik parçalarının bulunması, bu alanın belli dönemlerde etraf-tan gelen toprakla dolmuş ya da doldurulmuş olduğunu göstermektedir. Bu seviyelerde ele geçirilen buluntular karışık olduğundan, alanın tarihi ile ilgili kesin bir veri oluşturmamaktadır.

Köy meydanının çevresinde ev ve dükkan kalıntıları bulunmaktadır. Eskihişar Köyü taşınmadan önce burada yaşayan insanlardan edinilen bilgiye göre bu meydanın çocuklar için oyun alanı olarak ayrıldığı ve Mecidyıkı (Mescit Yıkığı) diye adlandırıldığı bilgisi edinilmiştir. Ayrıca günümüzde de

8 Seviye indirme çalışmaları sırasında güney duvarı üst seviyesinden 0,10 m derinlikte bir adet bakır levha (17SKM3-BK01) bulunmuştur. Dövme tekniği ile yapılmış plaka üzerinde, kenarlarda birbirini sarmal olarak saran geometrik motif ve merkezde dikdörtgen içerisinde kubbeli mescit (?) ve iki tarafında da stilize edilmiş minareler görölmektedir. Dikdörtgen bölümün alt kısmında ise altı adet kare yer almaktadır.

temel ve duvar kalıntıları bulunan kahvehane ve dükkanların yer aldığı bilinmektedir.

Genel anlamda mescitlerin olduğu kısımlar, bazı bölgelerde geçmişteki cami ile aynı toplumsal içeriği korumuştur⁹. Büyük dinsel yapılar cami, şehrin merkezinde yer alan yapılar ise ulu camii, cami-i kebir, mescit-i cuma olarak adlandırılmıştır¹⁰. Küçük yerleşim birimlerinde, kışlalarda, medreselerde, kervansaraylar ve hanlarda, saraylar ve köşklere ibadetin yapılacağı mescit niteliğinde yapıların inşa edildiği görülmektedir. İnşasında, çoğu zaman yığma taş, ahşap ve bazen de kerpiç gibi basit malzeme kullanılmış ve bu yüzden de zamanla pek çoğu yok olmuş veya sık sık yapılan onarımlar ile günümüze ulaşmıştır. Sivil mimariye benzeyen şekilde inşa edilen mescitlerin, dönemin konut mimarisinin özelliklerini de taşıdığı bilinmektedir¹¹. Üçüncü köy meydanındaki yapının da benzer şekilde toprak harçlı yapılmış ve zamanla yıkılmış olduğu düşünülmektedir.

3. Köy meydanının dokusu ve çevresindeki yerleşimin, yapı girişi ve yönü göz önüne alındığında, burada bir mescidin bulunma ihtimali yüksektir (Resim: 4). Tek mekanlı bu yapının yol ile ilişkisi, döşeme yolun hemen kenarında bulunması ve giriş kapısı önündeki döşemelere göre sıradan bir yapı olmadığı açıktır. Ancak geçen yıl yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılmış olan 1 numaralı yapının Osmanlı Döneminde yapılmış mescit olabileceğini gösteren kesin bir mimari bulguya rastlanamamıştır. Osmanlı Dönemi ve sonraki dönemlerde kullanılan mescidin 2 numaralı yapı olma ihtimali daha yüksektir. İleriki yıllarda bu alanda yapılacak olan çalışmalarla bu yapıların hangi dönemde ve hangi işlevde kullanıldığına dair düşünceler netlik kazanacaktır.

9 Mahalle kahvehaneleri, mescitler ve camilerin bulunduğu yerler, ahalinin hem ibadet yeri olup hem de bir araya gelerek birbiriyle iletişim halinde oldukları yerlerdir. Bu tür yerler, insanların birbiriyle kaynaşip iletişim kurmasını sağlayan alanlar olmuştur. Geniş bilgi için bkz. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, TTK. Yayınları, Ankara, 1947, Cilt 1, 284-286. Bu yapıların büyüklükleri ise bulunduğu yere göre değişmektedir.

10 Bunların dışında minbersiz ve sadece vakit namazlarının kılındığı mescitler de bilinmektedir. Mescitler, mahalle ölçeğinde ibadet birimleri, hanlarda ve diğer küçük ticari yapılarda görüldüğü gibi tarikat ehlinin ibadetlerini sürdürmesinin yanında, belirli günlerde bir araya geldikleri yapılar olarak da bilinmektedir.

11 C. E. Arseven; "Mescit" Sanat Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, 1950, 1208.

1.3 Restorasyon Çalışmaları

1.3.1 Selçuk Hamamı ve Ali Aydın Evi

Halk arasında Selçuk Hamamı olarak bilinen yapı, Stratonikeia antik kenti merkezi köy meydanındaki Şaban Ağa Cami'nin güneyinde yer almaktadır. Hamama ait bir kitabe olmadığından yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Fakat soyunmalık bölümünde yapılan kazılardan çıkan seramiklerin en erken tarihlileri 14. yüzyılda sıkça görülen Milet işi denilen örneklerdendir. Hamamın mimarisinde uygulanan plan şemalarında 16. yüzyıldan sonra görülmeyen aralık bölümünün yer alması ve sıcaklık bölümünde kubbeye geçişlerin Türk üçgenleriyle sağlanmasından yola çıkarak, yapının 14. yüzyıl ortalarından 15. yüzyıl ortalarına kadarki bir zamanda inşa edildiği düşünülmektedir. Ayrıca bu tarihlendirmeyi kazılar sırasında soyunmalık bölümü zeminindeki 15. yüzyıla tarihlenen sikke buluntuları da desteklemiştir¹².

Doğu-batı yönde uzanan hamam, cami ve köy meydanındaki diğer yapılarla bir bütünlük oluşturmaktadır. Tek fonksiyonlu olarak inşa edilen yapı, soyunmalık (camekan), aralık, ılıkılık, tıraşlık ve sıcaklık bölümlerinden oluşmaktadır. Ayrıca hamamın soyunmalık mekânının bir bölümü üzerinde 1952 tarihli ve tescilli¹³ bir konut (Ali Aydın Evi) bulunmaktadır. 2009-2011 yıllarında hamamın soyunmalık, aralık, ılıkılık, tıraşlık, sıcaklık bölümlerinde yapılan kazılarda yapıdaki dolgu toprak temizlenmişti. Çalışmalar sonucunda hamamın plan şeması ve ısıtma sistemleri hakkında detaylı bilgilere ulaşılarak rölövesi çıkarılmıştı. Bu rölöve esaslı olmak üzere hazırlanan restitüsyon ve restorasyon projelerine uygun olarak, hamamın ve evin restorasyonu tamamlanmıştır¹⁴ (Resim: 5-6).

Merkezi köy meydanında cami, evler, yollar, asırlık ağaçlar ve diğer yapılarla birlikte eşsiz bir kent dokusu oluşturan hamam, meydanla birlik-

12 B. Söğüt, "Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları", 32. KST-4, Ankara, 2011, 194-211 içinde, S. Cirtil, "Türk Hamamı Kazısı", 204.

13 Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.06.2002 tarih ve 1458 numaralı kararı ile Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescillenmiştir. Bu tescile uygun olarak da koruması devam etmektedir.

14 Beylikler Dönemi'ne ait Selçuk Hamamı'ndaki projelerin hazırlanması ve restorasyon uygulamaları Güney Ege Kalkınma Ajansı, Pamukkale Üniversitesi, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün desteği ile gerçekleştirilmiştir. Destek olan tüm kurum yetkililerine çok teşekkür ederim.

te korunması gerekli önemli bir kültür varlığıdır. Hamamların, tarihi birer belge olmasının yanı sıra, hamam kültürünün gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir yere sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu amaçla Selçuk Hamamı'nda koruma ve onarım çalışmalarına başlanmış ve çalışmalar tamamlanmıştır. Burada genel anlamda minimum müdahale ile maksimum koruma esas alınmış ve yapının kendisinde statik problem olmayan taşıyıcı elemanlara hiç dokunulmamıştır. Tamamlama yapılan kısımlarda yapının bütünüyle uyum göstermesine dikkat edilmiş ve özgünle tamamlama yapılan kısımlar ayırt edilebilecek şekilde gösterilmiştir. Eklmeler geleneksel malzeme ve yapım teknikleriyle en az müdahale esaslı yapılmıştır. Çağdaş malzeme sıcaklık ve ılık bölümündeki cam sergileme amaçlı (cehennemlikteki ısınma sistemini göstermek) ve ışıklandırmada kullanılarak asgari düzeyde tutulmuştur (Resim: 7). İnsanlar hamam içinde dolaşırken harekete duyarlı ve zemine gizli olarak yapılan aydınlatma sistemi ile hamam ve evi kolay bir şekilde gezilebilecek durumdadır. Hamamın soyunmalık bölümünün batı kısmı üzerine inşa edilen Ali Aydın Evi aynı esasta restore edilmiş, benzer şekilde ışıklandırılmış ve ilave olarak evin duvar ve zemin döşemesinde, hamamın duvar izi de gösterilmiştir (Resim: 8).

1.3.2 Şaban Ağa Cami

Cami, merkezi köy meydanında yer almakta ve Selçuk Hamamı, tarihi evleri, caddeleri ve asırlık ağaçları ile önemli bir kent dokusu oluşturmaktadır¹⁵.

Harime giriş kapısı kemeri üzerinde ve sağ üst köşede yer alan ve önceki evrelerden birisine ait olan kitabeden caminin 1876 (H.1293) yılında Şaban Ağa (banisi) tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kitabeler yapının geçirdiği onarımlar hakkında da bilgi vermektedir. Camiye giriş kapısının solunda yer alan sandukanın, Şaban Ağa'ya ait olduğu bilinmekle birlikte, üzerinde bir yazıt bulunmamaktadır¹⁶.

15 Söğüt, "Stratonikeia'nın Yerleşim Tarihi ve Yapılan Çalışmalar", *Stratonikeia Çalışmaları 1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, 2015, 3.

16 Evliya Çelebi buraya geldiğinde bu sandukayı yerinde görmüş ve burada bir sultanın mezar olduğunu belirtmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 9. Kitap, Haz.: Y. Dağlı - S. A. Kahraman - R. Dankoff, İstanbul, 2005, 108.

Günümüzdeki yapı kırma çatılı, dikdörtgen planlı, tek mekanlı olarak inşa edilmiştir. Yapının kuzeyinde beş gözlü son cemaat yeri vardır. Ayrıca tek şerefeli, kurşun kaplamalı bir minaresi bulunmaktadır. Cami kırma ve moloz taş malzeme, son cemaat yeri zeminde kargir yarım duvar üzerine bağda-di tekniğinde inşa edilmiştir. Mevcut caminin harim giriş kemeri üzerindeki Hicri ve Rumi tarihler, Miladi 1911/1912 yıllarına aittir.

Camideki restorasyon çalışmaları 2017 yılında çevre düzenlemesi hariç harim kısmı ve çatıda tamamlanmıştır¹⁷ (Resim: 9). Restorasyon çalışmaları devam eden yapıda Evliya Çelebi'nin bahsettiği camiyi¹⁸ tespit etmek amacıyla, kaldırılan harim döşemesi altında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle mevcut harim kısmının kuzeybatı köşesinde (mahfilde) 6,30x3,60 m. uzunluğundaki alanda kazı çalışmalarına başlanmıştır. Harime giriş kapısından -0,85 m. dolgu seviyesi indirilmiştir. Seviye indirme çalışmaları sonucunda Evliya Çelebi'nin de bahsettiği ilk camiye ait olduğunu düşündüğümüz bir zemin tabakası bulunmuştur. Bu zeminin güneyinde ilk zemine göre 0,20 m. daha yüksekte ikinci bir zemin daha tespit edilmiştir. Günümüzdeki caminin zeminini de saydığımızda caminin üç evresi olduğu düşünülmektedir.

Caminin kuzey ve batı duvarında ilk camiye ait zeminden başlayarak pencere seviyesine kadar uzanan duvar sıvaları tespit edilmiştir. Zeminde olduğu gibi sıva izlerinin de günümüzde mevcut olan caminin ilk kullanımından kaldığı düşünülmektedir. Ayrıca batı ve kuzey duvarının kuzeyindeki ilk pencerelerin altında önceki kullanıma ait olduğu düşünülen pencere boşlukları bulunmuştur. Caminin zemin seviyesinde olduğu gibi pencere seviyesinin de taş duvar örülerek yükseltildiği görülmektedir.

Caminin kuzey duvarında, giriş kapısının batısında, ilk camiye ait 1,27 m. genişliğinde bir giriş kapısı yer almaktadır. Bu girişin onarımlar sırasında taş duvar örülerek kapatıldığı görülmüştür. Girişin hemen önünde, devşirme malzemelerden yapılmış 1,10x1,04 m. ölçülerindeki kapı eşiği bulunmaktadır¹⁹.

17 Şaban Ağa Cami'nin restorasyon çalışmaları Muğla Valiliği, YİKOB tarafından sağlanan destek ile gerçekleştirilmiştir. Destek olan tüm yetkililere çok teşekkür ederim.

18 Evliya Çelebi, *Seyahatname* 9, 108.

19 Eşikte kullanılan mermer blokta, antik dönem oyunu da tespit edilmiştir.

Harimin kuzeybatı köşesindeki mahfilin korkuluklarından başlayarak caminin güneyine doğru 6,50x 2,84 m. ölçülerindeki alanda çalışmalara devam edilmiştir. Burada da belirlediğimiz aynı kottan -0,85 m. aşağıya inilmiş ve ilk cami dönemine ait zeminin burada da devam ettiği görülmüştür. Camiye ait düzgün zemin, kuzey duvarından 9,57 m. güneye kadar devam etmektedir. Devamında toprak zemin yer almaktadır. Harçlı ve toprak zemin arasında 1x1 m.lik sondaj yapıldığında ilk camiye ait güney duvarının temeli bulundu. Güney duvarının ortaya çıkmasıyla ilk yapılan caminin günümüzdeki camiye oranla daha küçük boyutlarda olduğu kesinleştirilmiştir. Ayrıca zeminde olduğu gibi ilk camiye ait duvar sıvalarının da batı duvarı boyunca devam ettiği tespit edilmiştir. Böylece buraya inşa edilen ilk cami ve sonrasındaki tamiratlarla ilave olarak genişletilen son caminin planı kesinleştirilmiş oldu (Çizim: 2).

İbadet mekânının giriş kapısından kuzeydoğu köşedeki mahfile doğru 3,60x 4,40 m.lik alanda da seviye indirme çalışmaları yapılmıştır. Caminin ilk ve ikinci dönemlerine ait kireç harcından düzgün zemin burada da bulunmuştur. Kuzeydeki sıvalı duvara bitişik 1,07x0,26 m. ölçülerinde, ilk caminin doğu duvarına ait sıvalı bir parça *in-situ* olarak ele geçirilmiştir. Yapının doğu duvarı tahrip olduğundan günümüze ulaşmasa da sıvalı bu parça ilk caminin doğu duvarı sınırını bize vermiştir.

Harime giriş kapısının güneyinden caminin güneybatı ve güneydoğu köşesindeki ahşap direklere kadar olan 4,90x2,60 m. ölçülerindeki alanda seviye indirme çalışmaları yapıldı. Seviye indirme çalışmaları sonucunda ilk camiye ait olduğu düşünülen doğu duvarının büyük oranda tahrip olduğu görülmüştür. Güney duvarının ise 8,76 m.lik kısmı temel seviyesinde sağlam olarak ortaya çıkarılmıştır. Camiye ait ilk ve ikinci dönem zeminlerin güney duvarına kadar devam ettiği belirlenmiştir.

Günümüzdeki caminin kuzeybatısındaki ahşap ayağın ters konulmuş bir Korinth başlığı üzerinde, ilk yapılan caminin zemini üzerine oturduğu görülmektedir. Aynı şekilde yerleştirilmiş olan kuzeydoğu köşedeki ahşap ayak ise ilk yapılan caminin zemin seviyesinin de altındaki bir kotta idi. İkinci ayağın alt kısmındaki çürümeler ve ilk ayağın orijinal zemin üzerinde olması nedeniyle, ikinci ayak birincinin seviyesine yükseltilmiştir.

Caminin batı duvarının doğusunda, ilk camiye ait minberin kaide bölümü kalıntılara ait harçlı kısımlar bulunmuştur. Minberin yerleştirildiği yerin batı ve doğusunda, harçların yüzeyinde hepsi *in-situ* olarak 0,90 m. uzunluğunda, 7 cm. yüksekliğinde taban ve 1 cm. kalınlığında sıvalar korunmuştu. Bu izlerden yola çıkarak minberin 0,80 m. genişliğinde olduğu anlaşılmıştır. Aynı şekilde zemindeki izlerden minberin toplam uzunluğunun 2,50 m. olduğunu söylemek mümkündür. 1,70x0,80 m. ölçülerinde harçlı kısım keskin çizgilerle bitmektedir. Burada minberin 0,60x0,80 m. ölçülerindeki geçit (dolap) kısmı bulunmaktadır. Sonrasında 0,28x0,80 m. ölçülerindeki harçlı kısım devam ederek caminin güney duvarına dayanmaktadır. Eski minber geçit (dolap) bölümünün açık olması bakımından günümüzdeki minbere benzerdir.

Günümüzdeki caminin mihrabı önünde 1x1 m. ölçülerinde sondaj yapılmıştır ve herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Sonrasında günümüzdeki caminin altında, ilk caminin doğusunda yer alan su kanalındaki dolgu toprağın temizliğine başlanmış ve tamamlanmıştır. Böylece ilk cami ile son yapılan caminin planı, genişletilen alandaki kazılar ile de kesinleştirilmiş oldu.

Kazı çalışmaları tamamlandıktan sonra, en az üç ana evrenin net bir şekilde görülebildiği camide, ilk camiden itibaren günümüze kadarki evrelerin zeminde cam altında ışıklandırılarak sergilenmesi gerçekleştirilmiştir. Cam altında sergileme yapılan yerlere sensörlü ışık sistemi takılmıştır (Resim: 10). Ayrıca zeminde yapılan cam sergileme bölümünün halıları ayrı parçalar halinde hazırlanmıştır. İstendiği zaman hem zeminde eski caminin evreleri görülebilecek hem de tamamı halı ile örtülebilecek şekilde düzenlenmiştir.

1.3.3 Billa Evi

Stratonikeia antik kenti merkezinde, *bouleuterionun* hemen kuzey bitişiğinde yer alan ve Osman Eskişar tarafından 1915 yıllarında yaptırılan, halk arasında Billa Evi olarak bilinen yapının restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Bu evin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi kazı ekibimiz tarafından hazırlanmış ve restorasyon uygulamalarına başlanmıştır²⁰. Buradaki çalışmalara 2018 yılında devam edilecektir.

20 Billa Evi'nin ödeneği Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Restorasyon Dairesi tarafından verilmiştir. Genel Müdürlüğümüz, Daire Başkanı ve tüm çalışanlara çok teşekkür ederim.

2 Lagina Hekate Kutsal Alanı Çalışmaları

Bu yıl Lagina Hekate Kutsal Alanı içinde Hekate Tapınağı ve tapınak ile altar arasına yerleştirilmiş, kilisenin batısında, batı stoda ve kuzey stoa önündeki eksedrada kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca tapınağın rölöve ve restitüsyonuna yönelik mimari bloklar ile ilgili çizimlere devam edilmiştir.

2.1 Tapınak Çalışmaları

Hekate Tapınağı'nın batısında, önceki yıllarda yapılan kazılarda tespit edilen mimari blokların devamında başka mimari elemanların olup olmadığını belirlemek amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 6,50x26 m. ölçülerindeki alanda sürdürülen çalışmalarda, üçü yüzeyde çok az görülen, ikisi çalışmalar sırasında bulunan toplam beş adet Korinth sütun başlığı açığa çıkmıştır. Yaşanan depremin etkisiyle mimari blokların tamamı kuzeyden güneye doğru yıkılmıştır (Resim: 11).

Tapınağın batı cephesinin peristasis sütunlarının ilk tamburları önceki yıllarda yapılan kazı çalışmalarında bulunmuş ve ait olabilecekleri kaideler üzerine konmuştu. Bu nedenle kazı alanında ikinci, üçüncü ve *apophyge* profiline sahip dördüncü tamburlar yer almaktadır. Korinth başlıklarının her biri bu sütun tamburları ile aynı aksta açığa çıkmıştır. Mimari blokların düşüş pozisyonları dikkate alındığında, kuzeybatı kesitteki ilk başlığın yapının kuzeybatı köşesindeki sütuna, ikinci başlığın kuzeybatı köşeden ikinci sütuna, üçüncü başlığın ise hemen devamındaki sütuna ait olduğu anlaşılmaktadır²¹.

Önceki yıllarda tapınak ile altar arasında yapılan çalışmalar sonrasında bu alanda bir kilisenin yer aldığı anlaşılmıştı. Apsisi güneyde, narteksi batıda olan kilisenin üç nefli bazilikal planda olduğu genel hatlarıyla ortaya çıkarılmıştı²². Bu yıl yapılan çalışmalarla önceki yıllarda oluşturulan ve tapınağın

21 Tapınağın peristasis sütun ve başlıkları için bkz. A. Büyüközer, *Lagina Hekate Tapınağı'nın Matematiksel Oranları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2006, 41-44, Res. 25-32; A. A. Tırpan - Z. Gider - A. Büyüközer, "The Temple of Hekate at Lagina", International Congress Dipteros und Pseudodipteros, 13-14 Kasım 2009, Regensburg, Byzas 12, 2012, 183-187, Fig. 4.

22 A. A. Tırpan - B. Söğüt, "Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları", 31. KST-3, 2010, 505-527.

batısında olduğu gibi doğa koşullarıyla akan toprak kesitlerin düzeltilmesi ve bu bölümde önceki yıllarda yapılan çalışmalar sırasında belli kısımları görülmeye başlayan mimari blokların tamamının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmalarda güney nefin güneyinde, önceki yıllarda yapılan çalışmalarda belirlenen ve ek bölüm²³ diye adlandırılan mekanın giriş kısmı ve güney duvarının toprak altında kalan 8,25 m.lik bölümü temizlenmiştir. Kırık mermer ve taş parçalarının arasında tuğlanın da karıştırıldığı çift sıra örgülü, 0,60 m. genişliğindeki bu duvarın güneye doğru düz devam etmediği, güneydoğuya doğru kaydığı tespit edilmiştir. Sözü edilen ek bölüm, narteks kısmı hizasından başlayıp, güney nefe giriş sağlayan kapıya kadar ve giriş kapısından, ayin öncesinde ruhban sınıfının hazırlandığı oda olduğu düşünölen *pastophoria* hücresinin batı duvar hizasına kadar uzanmaktadır. Bu bölümün 1,60 m. uzunluğa sahip toprak altında kalan giriş kısmı da temizlenmiştir.

Kilisenin batısında tespit edilen ek bölümü ile tapınak arasında 5,20x16,30 m. mermer zemin döşemesi mevcuttur (Resim: 12). Döşeme, sözü edilen ek bölümün içerisinde ortalama 3,50 m.lik alanı kaplamaktadır. Aynı alanda sürdürölen çalışmalar sırasında, mermer döşemenin güneyinde, siyaha yakın koyu renkli gnaystan yapılan zemin döşemesi tespit edilmiştir. Bu zemin döşemesi kilisenin ek bölümünün batısında, ek bölümün zeminini oluşturan mermer plakaların bitiminden itibaren başlamakta ve güneybatı yöne doğru verev bir şekilde devam etmektedir (Resim: 3). Zemin döşemesinin tören kapısı olarak kullanılan güneybatı *propylona* doğru yönlendirilmiş olması, bu döşemenin *propylonun* önünde tespit edilen ve aynı koyu renkli *gnaystan* oluşan zemin ile birleşebileceği düşünöncesini doğurmaktadır.

5x9 m. ölçüsündeki kısmı açılan, koyu renkli *gnaystan* oluşan zemin üzerinde, içinde yoğun çatı kiremidi parçaları, tuğla, taş ve yer yer harç parçalarından oluşan bir dolgu toprak ile karşılaşılmıştır. Bu dolgu toprağın zemine yakın bölümlerinde ise fresk parçaları tespit edilmiştir. Koyu kırmızı, sarı, yeşil ve krem renklerin kullanıldığı bu fresk parçalarında, pano oluşturmak için kullanılmış olabilecek düz şeritler vardır, herhangi bir bitkisel motif ya da figörlere rastlanmamıştır.

23 Tırpan – Söğüt 2010, 505-527.

Alanda yapılan çalışmalar sırasında çok sayıda kırık mermer parçaları, bir adet yivsiz sütun tamburu²⁴, iki adet Korinth başlığı bulunmuştur. Tapınağın batısında bulunan üç Korinth başlığı ile birlikte 2017 kazı sezonunda toplam beş başlık açığa çıkmıştır. 17LTS01-04 numaralı Korinth sütun başlığının altındaki temizlik çalışmaları sırasında, 17LTS01-S13 buluntu numarası verilen bronz sikke bulunmuştur. Sikke başlığın altındaki dolgu tabakasının altında ele geçirilmiştir. M.S. 457-474 tarihlendirilen sikke²⁵, başlığın hangi tarihten sonra düşmüş olabileceğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

Altar ve tapınak arasındaki mesafede mermer zemin döşemesi kullanılmış, bu bölüm dışında henüz yapılar arasında döşeme yapılmış bir zemin tespit edilememiştir. Zeminde yer alan gnays döşemenin kilisenin inşa evresinde, Bizans Döneminde yapılmış bir mekanın tabanını oluşturduğu düşüncesi ihtimal dahilindedir. Bu alanda önümüzdeki dönemde yapılacak kazı çalışmaları sonucunda, bunun *propylona* doğru devam eden bir taban döşemesi mi yoksa bir mekana ait zemin döşemesi mi olduğu kesinlik kazanacaktır.

Tapınağın batısı ile kilisenin batısında yapılan çalışmalarda bulunan 15 adet bronz sikkenin 11 tanesi M.S. 4.-5. yüzyıla tarihlenmektedir. *Gnays* taşlardan oluşan döşeme üzerinde, zemin seviyesinde bulunan sikkelerden biri M.S. 450-457 yıllarına²⁶, diğeri ise M.S. 457-474 yıllarına²⁷ tarihlenmektedir. Bu nedenle gnays döşemenin son kullanım evresinin mevcut buluntulara göre M.S. 5. yüzyılın 3. çeyreği olabileceği düşünülmektedir.

2.2 Batı Stoa

Batı *stoa*nın ön tarafında, kutsal alanda düzenlenen dini törenleri izlemek için gelen insanların oturmaları için yapılmış 11 basamak yer almaktadır²⁸.

23 Tırpan – Söğüt 2010, 505-527.

24 Batı Stoa'ya ait olan tamburlar daha sonra tapınak ile altar arasındaki yapının inşasında kullanılmak üzere bu alana taşınmıştır.

25 R. A. G. Carson-J. P. C. Kent-A. M. Burnett, The Roman Imperial Coinage X, The Divided Empire and the fall of Western parts AD 395-491, London, 1994, No: 703. Öy: DNL (...) İnci diademli imparator büstü, sağa. Ay: İmparator ayakta, cepheden. Sağ elinde uzun haç tutuyor. Sol elini, sağda diz çökmüş esirin başına koyuyor. Sol boşlukta, yıldız. Aşağıda, CN.

26 Carson-Kent-Burnett 1994, No: 537, 561, 562.

27 Carson-Kent-Burnett 1994, No: 719-723.

28 Z. Gider, *Lagınadaki Dor Mimarisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2005, 39-40; A. A. Tırpan – Z. Gider, “Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları”, 32. KST-2, 2011, 374-395, 374-395; Z. Gider-Büyüközer, Karia Bölgesi Dor Mimarisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2013, 651-658, Fig. 319-320.

2017 yılı çalışmalarında sözü edilen oturma sıralarının güney yönde devamını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Batı *stoada* önceki yıllarda yapılan çalışmaların devamı olarak 8,50x9,50 m.lik bir alanda sürdürülmüştür (Resim: 13). Kuzeybatıdan güneydoğuya doğru oturma sıralarının takibi şeklinde yapılan seviye indirme çalışmaları neticesinde belirtilen ölçülerdeki alan tamamen açılmıştır. Batı *stoanın* kuzey tarafında olduğu gibi bu yıl açılan bölümde de *stylobat* bloklarının tamamının yerinden söküldüğü görülmüştür. Yine üst kısımdaki oturma sıralarının bir kısmı da tahrip olmuştur.

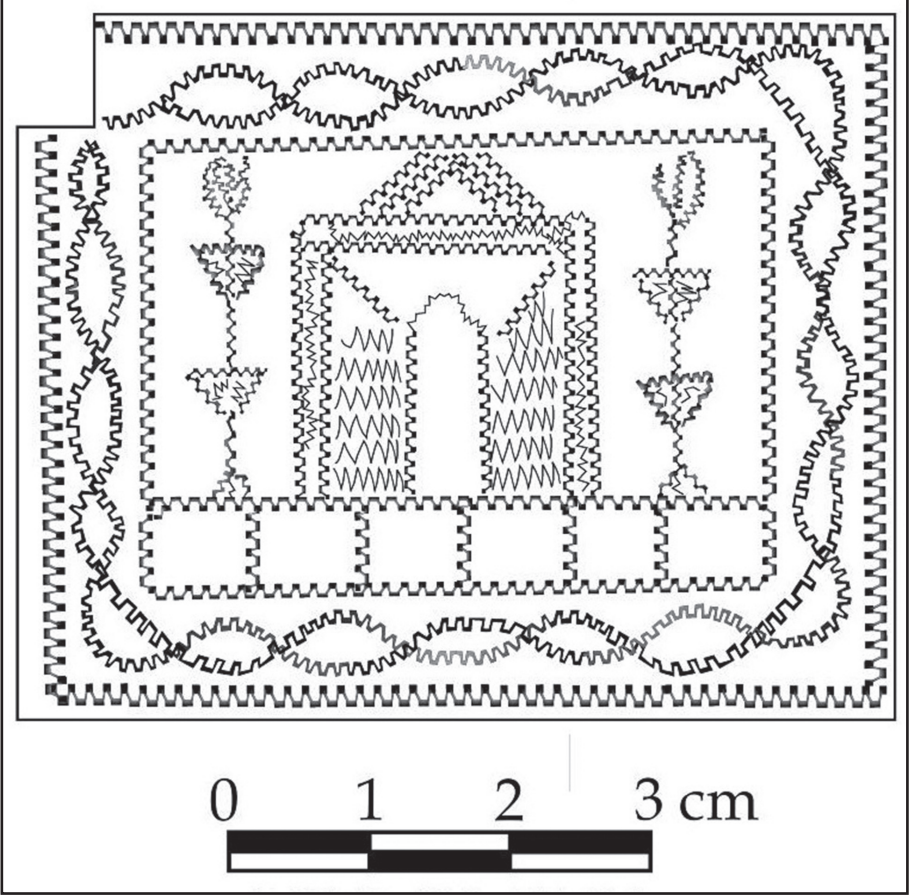
Kutsal alanda yaşanan depremlerin şiddeti ve etkisi, Batı *stoanın* oturma sıralarında net bir şekilde gözlenebilmektedir. Batı *stoanın* hemen önünden geçen fay hattının etkisi ile burada zemin yükselmiş, bunun sonucunda *euthynteria* seviyesi ile alttan iki oturma sırasının uç kısımları yukarıya doğru kalkmış, böylece oturma sıralarının başlangıcı ile uç kısmı arasında yaklaşık 45°'lik bir açı oluşturmuştur²⁹. Deprem nedeniyle oturma basamaklarında oluşan bu bozulmaların 2017 çalışma alanında da devam ettiği belirlenmiştir.

Batı *stoada* yapılan çalışmalar sırasında yapının ön cephe düzenlemesine ait 4 adet sütun tamburu, 4 adet Dorik arşitrav bloğu, 5 adet *triglif-metop* bloğu ile 5 adet konsollu *geison-sima* bloğu açığa çıkmıştır. Ayrıca çalışmalar esnasında üç adet bronz sikke bulunmuştur. Sikkelerden biri M.Ö. 125-80 yıllarına tarihlenen Stratonikeia sikkesi iken diğer ikisi M.S. 4.-5. yüzyıla tarihlenmektedir.

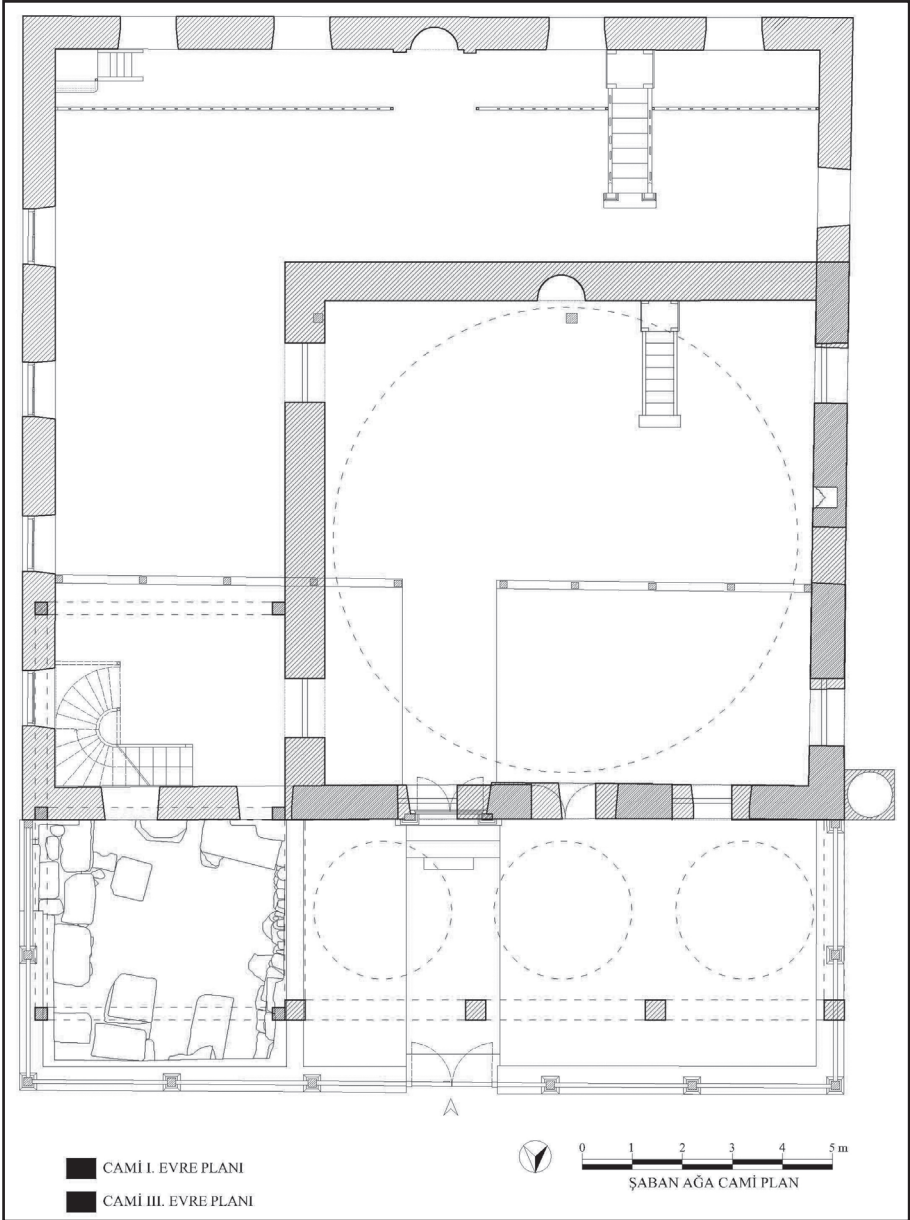
2.3 Eksedra

Batı *stoa* ile kuzey *stoanın* birleştiği köşeye yakın alanda, kuzey *stoanın* basamaklarının hemen önünde yer alan eksedranın temel inşasında kullanılan taşların niteliğini anlamak ve buradan yapının ilk inşa evresine ışık tutacak veriler elde edebilmek amacıyla dolgu taşlarının arasındaki toprak temizlenmiştir. Bu çalışmada ince yonulu ve *anathyrosisli* mermer blokların kırılarak, eksedranın iç dolgusunda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalar esnasında dört adet bronz sikke bulunmuştur. M.Ö. 3. yüzyıl ile M.Ö. 1. yüzyıl arasına tarihlenen sikkeler, Pergamon, Rhodos ve Stratonikeia kentlerine aittir.

29 Tırpan - Gider 2011, 374-395.

Çizim 1: Üçüncü köy meydanında bulunan bakır levhanın çizimi.

Çizim 2: Şaban Ağa Cami'nin ilk ve genişletilen halinin planları.

Resim 1: Roma Hamamı 1 ile latrina ve cadde arasındaki basamaklar.

Resim 2: Batı Caddesi portik arka duvarı ile Roma Hamamı 1'in portiği arasındaki kalıntılar.

Resim 3: Roma Hamamı 1, latrina ve Batı Caddé'nin güneyden genel görünümü.

Resim 4: Üçüncü köy meydanı ortasında bulunan yapı kalıntısı.

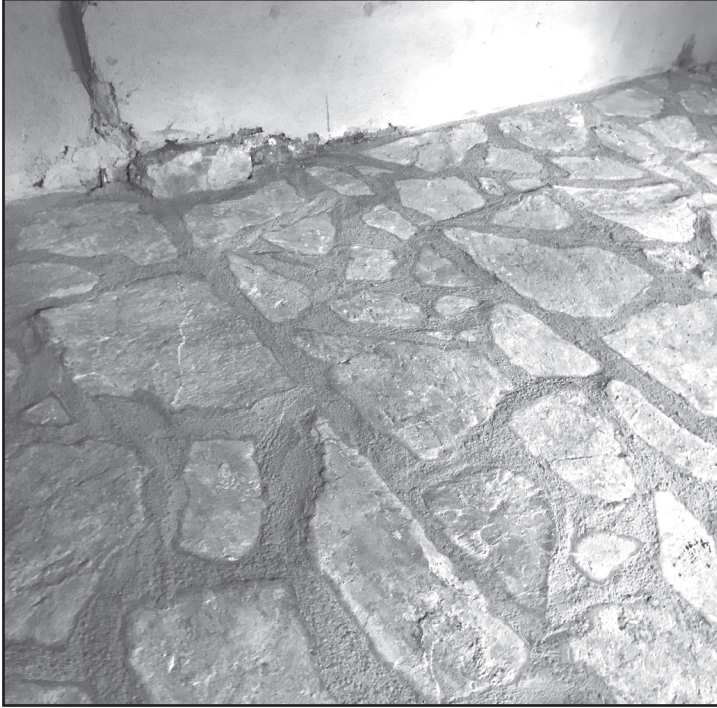
Resim 5: Selçuk Hamamı'nın güneydoğu köşesinden görünümü.

Resim 6: Selçuk Hamamı ve yanındaki Ali Aydın Evi'nin güneyden görünümü. Arkada Şaban Ağa Camii.

Resim 7: Selçuk Hamamı'nda cam ve mermer zemin düzenlemesi.

Resim 8: Ali Aydın Evi zemininde hamamın soyunmalık duvarı izinin gösterildiği döşeme.

Resim 9: Şaban Ağa Cami'nin kuzeybatıdan görünümü.

Resim 10: Şaban Ağa Cami içinde önceki evrelerin görüldüğü zemin düzenlemesi.

Resim 11: Tapınağın batısında ortaya çıkarılan mimari bloklar.

Resim 12: Kilisenin batısındaki bölüm ve zemin döşemesi.

Resim 13: Batı *stoa*nın önünde yeni çıkarılan oturma basamakları ve üzerindeki mimari bloklar.